

POLİTİKA NOTU

Derleyenler:

Gizem Şahin, Gökçen Bayram, Özlem Teke

Derleyenler: Gizem Şahin, Gökçen Bayram, Özlem Teke

Dizgi: Güneş Akçay

Redaksiyon: Ayşe Akdeniz

Yayınlayan: Yeşil Düşünce Derneği

Türkalı Mahallesi, Şehit Nuri Sk. No: 18, 34353, Beşiktaş/İstanbul

www.yesildusunce.org | info@yesildusunce.org

12. YEŞİL EKONOMİ KONFERANSI

'ZOR ZAMANLARDA ADIL DÖNÜŞÜMÜN BUGÜNÜ VE GELECEĞİ'

POLİTİKA NOTU

GİRİŞ.....	5
1. BÖLÜM: Avrupa'da Adil Dönüşüm Nasıl İlerliyor?.....	7
A. Sosyal Mutabakat Olma Yolunda Avrupa Yeşil Mutabakatı	7
B. İklim Politikaları ve Almanya Örneği.....	8
C. Adil Geçişte Enerji Kooperatiflerinin Rolü	10
2. BÖLÜM: Türkiye'de Adil Dönüşüm Nasıl İlerliyor?.....	12
A. Türkiye'de Adil Dönüşüm İçin Riskler ve Fırsatlar	12
B. Türkiye İçin Politika Önerileri.....	14
SONUÇ.....	19
KAYNAKÇA.....	22

GİRİŞ

Yeşil Düşünce Derneği ve Heinrich Böll Stiftung Derneği- Türkiye Temsilciliği ortaklığında düzenlenen Yeşil Ekonomi Konferansı'nın 12'si "Zor Zamanlarda Adil Dönüşümün Bugünü ve Geleceği" temasıyla 10 Haziran 2022 tarihinde gerçekleştirildi. Konferans'ta Avrupa iklim politikaları, adil dönüşüm ve kriz perspektifi ile değerlendirilirken bu politikaların Türkiye'ye yansımaları tartışmaya açıldı. Yerli ve yabancı konuşmacıların yer aldığı Konferans, iki oturumda gerçekleşti.

"Adil Dönüşüm Nasıl İlerliyor?" başlıklı ilk oturumda Parlamento Üyesi, Uluslararası İklim ve Enerji Politikası Komitesi Yeşiller Yönetim Kurulu Başkanı Lisa Badum "Karbon-Nötr Olmaya Doğru Bir Adil Geçiş mi? Benzeri Görülmemiş Zamanlarda Almanya'nın Yenilenebilir Devrimi" başlıklı sunumu gerçekleştirdi. Badum'un sunumu sonrasında Friends of Earth Europe / Avrupa / Avrupa Topluluk Gücü Koalisyonu Koordinatörü ve İklim Adaleti & Enerji Kampanyacısı Dimitris Tsekeris, "Sosyal Olarak Adil Bir Enerji Geçişinin Hızlanmasının Sağlanmasında Enerji Topluluklarının Rolü" başlıklı sunumu ile Avrupa deneyimlerini aktardı.

"Güncel Meselelerin Dönüşüme Etkisi" başlıklı ikinci oturumda SEFiA & Bilkent Üniversitesi İktisat Bölümü'nden Mustafa Eray Yücel, "Adil Dönüşüm Sürecinin Güncel Direnci: Ölçme ve Planlama Perspektifleri" başlıklı sunumu gerçekleştirdi. Yücel'in sunumunun ardından TEPAV'dan Enerji ve Sürdürülebilirlik Danışmanı Aslı Esen, "Enerjide Yeşil Dönüşüm: Olanaklar ve Olanaksızlıklar" başlıklı sunumu ile devam etti. Son olarak İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) Genel Sekreteri ve Yıldız Teknik Üniversitesi (YTÜ) Öğretim Üyesi Doç. Dr. Çiğdem Nas, "Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında Adil Dönüşüm ve Rusya-Ukrayna Savaşının Etkileri" başlıklı sunumu gerçekleştirdi.

Bu politika notu, oturumlardaki tartışma konularının temel hatlarını iki bölümde özetlemektedir. Birinci bölümde, Avrupa'nın yeşil dönüşüm politikaları ile Avrupa Yeşil Mutabakatı, Almanya deneyimleri ve enerji toplulukları bağlamında değerlendirilmiş ve oturumlardaki sunular ve tartışmalar temel alınarak krizlerin ve güncelin adil dönüşüme etkisi irdelenmiştir. Son bölümde ise Türkiye'nin adil dönüşüm hedefleri için riskler ve fırsatlar değerlendirilmiştir. İlgili değerlendirmeler sonucunda konferans sonrası bir yol haritası niteliği taşıması planlanan politika önerileri sunulmuştur.

"Küreselleşme, güvenlikten ekonomiye, fakirlikten işsizliğe, su, besin ve toprak gibi doğal kaynaklardan iklim değişikliği ve küresel ısınmaya kadar geniş bir yelpazede yaşadığımız dünyanın sadece bir değil çoklu krizlerle karşılaşması, böylece de büyük bir türbülansın içine girmesi anlamına gelmektedir. Küresel türbülans bugünün dünyasını nitelemekte ve yaşamın her alanında etkilerini göstermektedir." (Salgın, 2022)

“Adil geçiş, düşük karbonlu bir ekonomiye geçişte işçilerin ve toplulukların geleceğini ve geçim kaynaklarını garanti altına almaktadır. Temelinde, işçiler ve sendikaları, işverenler, hükümet ve topluluklar arasında geliştirilen sosyal diyalog bulunmaktadır. Adil Geçiş Planı, küresel ısınma ve iklim değişikliği politikalarından etkilenen işçilerin tamamı için daha iyi ve insana yakışır işler, sosyal koruma, daha fazla eğitim fırsatı ve daha fazla iş güvenliği sağlamakla birlikte bunları garanti altına almaktadır.” (JTC, tarih yok). Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) tarafından onaylanan ilgili tanımda, sosyal diyalog ve insan onuruna yakışır iş en temel unsurdur.

Yukarıdaki alıntılar da işaret ettiği gibi adil geçiş kavramı içeriği ile sosyal olarak adil bir şekilde gerçekleşmesi istenen ekolojik toplum dönüşümüne yön verilmesi hedeflenmektedir. Kavramın gelişimi, sendikalar ve iklim hareketlerinin sistemsel dönüşüm ihtiyacını önceliklendiren yaklaşımları benimsemesini sağlamıştır. Adil geçiş, sadece bakış açısını üretim ve tüketim sistemlerine odaklamayan, geliştirdiği sistem ile altyapı, toplumsal değerler ve siyaseti de gündemine taşıyan bir konumdur (Heyen ve diğerleri, 2020). Adil geçiş ve dönüşüm kavramlarının emek hareketi ve iklim hareketinin kesişimi üzerinden yeniden şekillenen tanımları, kuşaklar arası adaleti de kapsamaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün çizdiği çerçeve, politika yapıcılar için önemli çıkarımlar sağlamaktadır. Konferans’ta -adil geçişin acil ve zorunlu bir süreç olduğunun, bununla birlikte aynı zamanda politika önlemleri alınmazsa asimetrik tabiattaki maliyetlerinin çalışan kesimler aleyhine işleyeceğinin altını çizen Mustafa Eray Yücel, geçiş ve dönüşüm sürecinin kendisinin bir kamu malı olarak görülmesini, bütüncül bir iktisadi yaklaşımın gereği olarak belirtirken; sosyal adalet, geçişin adaleti, iklim adaleti gibi özellikle üçlü bir perspektifle üretilecek bilimsel bilginin, popülerleşme ve sosyal primin yaratacağı ucuzlamanın oluşturacağı risklere karşı savunucular ve politikacılar açısından önemine dikkat çekti. Yücel’in ifadesiyle: “Adil dönüşüm sürecinin direncinden kasıt güncel karşı sağlamlığıdır. Bugün Türkiye’nin günceli ne uğruna finanse edildiği bilinmeyen bir büyüme, yanlış ölçülen enflasyon, genç işsizliği ve giderek artan mutsuzluk olarak sıralanabilir. Tahsisat kavramının temelini oluşturan etkinlik, etkililik, hakkaniyet ve sürdürülebilirlik boyutlarının dördünü aynı anda sağlayan bir politika tasarlamının insani ve kurumsal kapasitemizin üstünde, kültürel iletişim becerilerimizi aşan bir zorluğu olduğunu biliyoruz. İklim dönük yaklaşımların popülerleşme ile ortaklaşmış etkisine karşı uyanma, farkındalık ve sonrasında da hazırlıklılık haline bakmamız gerekiyor. Hakkaniyetin dikey ve yatay tanımları, dönüşüm olduktan sonra en azından eski sıralamayı bozmamayı mümkün kılmayı sağlayabilir. Daha önce sağlanamamış sosyal güvenlik provizyonlarını gündeme getirecek sinerjinin yaratabileceği bir fırsat olarak görebiliriz. Doğru araştırma programları, güvenilir resmi istatistik bilgi, gençlerin yetiştirilmesi, çekirdek kütle oluşturulmasına ihtiyacımız var. İklim gündemine odaklanabilmemiz için tüm tarafların masaya eşitler olarak oturması sağlanmalıdır.”

1. BÖLÜM: AVRUPA’DA YEŞİL DÖNÜŞÜM NASIL İLERLİYOR?

A. SOSYAL BİR MUTABAKAT OLMA YOLUNDA AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI

Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği’nin 2050 yılına kadar tamamen karbondan arınmış bir ekonomi haline gelmesini amaçlamak ile birlikte iklim ve ekonomi politikaları ile sınırlı olmayan, tüketici politikalarından eğitime, istihdam politikalarından dış politikaya birçok alanda dönüşümü sağlayacak kapsamlı politikalar bütünüdür.

Konferanstaki sunumunda Avrupa Yeşil Mutabakatı’nı sosyal açıdan değerlendiren Çiğdem Nas, Yeşil Mutabakat’ın başarılı olabilmesi için sosyal mutabakata dayanması gerektiğini vurguladı. Adil dönüşümün Mutabakat’ın sosyal dayanağını oluşturduğunu, bu sürecin yeniden bir dağıtım, bölüşüm konusu ve siyasi mücadele alanı olduğunun altını çizerek belirtti. Avrupa Yeşil Mutabakatı, iklim nötr bir kıta yaratmak için büyümenin kaynak kullanımından ayrıştığı bir büyüme stratejisi, üretim ve tüketim mantığının değişeceği ve ekonomik modelin dönüşeceği bir süreç olarak tasarlanmaktadır. Mutabakat’ın en önemli boyutunu temelde adil dönüşüm kavramını içeren yaklaşım oluşturmaktadır. Gerçekleşmesi gereken değişimin sınıflar arası boyutunun önceliklendirilmesi, sosyal bir altyapısı olmasının gerekliliği konferansta altı çizilen yaklaşımların başında gelmektedir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, üye devletler arasında adalet sağlamakla birlikte hem düşük kapasiteli olan ülkelere yardım etmek hem de ülkelerin kendi içinde sınıflar arası ve kuşaklar arası adaleti sağlamak için belli fonları kanalize ederek boyutun içine dahil etmektedir. Sosyo ekonomik bir proje olan Yeşil Mutabakat’ın temelini oluşturan İklim Yasası, yasal bağlayıcılık getirerek üye devletleri Avrupa Birliği’nin supranasyonel diyebileceğimiz denetiminin altına almayı açık bir sistemle sağlayacaktır. Türkiye’nin Avrupa Birliği ile çok yakın ilişkileri vardır. Bunun yanı sıra en büyük ihracat pazarının Avrupa Birliği olduğu bir durumdadır; bu değişim ve dönüşüme dâhil olma zorunluluğu konuşmacılar tarafından vurgulanmıştır. Paris İklim Anlaşması’nın onaylanması ile başlayan Glasgow İklim Pakti’nde kömürden çıkışı destekleyen bir taahhüt ile devam eden süreç, Türkiye’nin iklim krizindeki sorumluluklarını kabul ederek Ulusal Katkı Niyet Beyanını güncellemesi ve kömürden kademeli çıkış başta olmak üzere karbon-nötr olmaya yönelik

politikalarını takvimlendirmesini gerektirmektedir.

Konferans'ta daha önce sunulan ifadeler ek olarak, Avrupa'nın kendi içindeki dönüşümü hedefleyen bu sürecin ticari ilişkileri olan diğer ülkeleri de şekillendireceği dile getirilmiştir. Savaş sonrası, Rusya'ya alternatif olarak, ilişkilenen ülkelerle fosil yakıtlar üzerinden yeni bağımlılıkların yaratılmaması gerektiği, bunun bir geçiş çözümü olduğu ve kalıcılığının engellenmesi gerektiği de Avrupa Birliği'nin gündemine getirilmiştir. Sıcaklık artışını sanayi öncesi döneme göre 1,5°C'de tutmak için emisyonlarda 2030'a gelindiğinde 1990'a kıyasla %55'lik bir azaltımın çok kritik olduğu hususu, mutabakatın enerji politikalarında belirleyicidir. Tüm Avrupa Birliği Mevzuatı, vergilendirme sisteminde, sektörlerin emisyonlarından ürün standartlarına kadar değişim gerçekleştirecektir. Yaptırım mekanizmaları güçlendirilerek uygulamada da dönüşümün sağlanması hedeflenmektedir. Yenilenebilir enerjinin kullanımı «üstün kamu yararı» olarak belirlenmiştir. Enerjide yenilenebilir enerjiye geçiş temel alınarak fosil kaynakların kullanıldığı bölgelerde doğacak sosyal sorunlara karşı adil geçiş mekanizmasının işletilmesi Mutabakat'ın önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Fransa'da ortaya çıkan Sarı Yelekliler Hareketi (Gilets Jaunes), "çevre" politikalarının sosyal adaleti hesaba katmadan uygulanmasının doğuracağı sorunlara örnektir. Karbonsuzlaşmanın sosyal etkilerinin, sosyal destekler ve politikalarla çözümlenmesi gereği ortadadır. Konferans'ta Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Adil Dönüşüm açısından riskler değerlendirilerek, bunun küresel çapta bir iklim adaleti ve sosyal adalet sorunu olduğuna vurgu yapılmıştır.

B. İKLİM POLİTİKALARI VE ALMANYA ÖRNEĞİ

Rusya ve Ukrayna arasındaki savaş Avrupa'da krize yol açmış ve özellikle enerji alanında yarattığı kriz sadece Almanya'nın değil, Avrupa'daki diğer ülkelerin de Rus doğalgazına bağımlı olduğu gerçeğini gün yüzüne çıkarmıştır. Almanya'nın Rusya'dan ithal ettiği doğalgazın düşmesi, enerji darboğazına neden olmaktadır ve Almanya'nın bu boşluğu doldurmak için daha fazla kömür tüketimine yönelmesi, Almanya'nın sera gazı emisyonları ve enerji dönüşüm hedeflerini olumsuz yönde etkileyecektir. Alman Parlamento Üyesi, Uluslararası İklim ve Enerji Politikası Komitesi Yeşiller Yönetim Kurulu Başkanı Lisa Badum'un konuşmasında belirttiği üzere Almanya yenilenebilir enerji çalışmalarında istediği yere gelememiş ve enerji bağımsızlığını sağlayamamıştır. Yenilenebilir enerji çalışmalarında Almanya, mevcut güneş enerjisi kapasitesini geliştirmek istemekte ve bu alanda çalışmalar yapmaktadır.

Almanya, ihtiyacı olan doğal gazın yüzde 55'ini, ham petrolün yüzde 35'ini ve kömürün yüzde 45'ini Rusya'dan almaktadır. Bu bağlamda Almanya Federal Meclisi, Bakanlar Kurulu'nda kabul edilen ve ülkenin yenilenebilir enerji üretimini artırmayı amaçlayan Paskalya Yasası'nı (Osterpaket) onaylayarak enerjide Rusya'ya bağımlılıktan kurtulmaya yönelik yenilenebilir enerji üre-

timinin artırılmasını hızlandırma çalışmalarında önemli bir adım atmıştır. Onaylanan bu yasa ile ulaşılmaya çalışılan hedefler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Almanya, elektrik üretiminin yüzde 40'tan fazlasını yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlamaktadır. Alman Hükümeti Paskalya Yasası'ndan önce elektrik üretimindeki yenilenebilir enerji payını 2030'a kadar yüzde 65'e çıkarmayı hedeflerken Paskalya Yasası ile elektrik üretimindeki yenilenebilir enerji payını 2030'a kadar yüzde 80'e çıkarmayı hedeflemektedir.
- Almanya topraklarının yüzde 0,8'ini rüzgâr enerjisi için kullanmaktadır. Söz konusu yasa ile gelecek birkaç yıl içinde ülke topraklarının yüzde 2'sinin rüzgâr enerjisine ayrılması hedeflenmektedir.
- 2030 yılına kadar karasal rüzgâr santrallerinin elektrik üretim kapasitesi ikiye katlanarak 115 gigawatt'a çıkarılması hedefleniyor.

Avrupa Komisyonu Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın bir parçası olan ve emisyonları 2030 yılına kadar en az %55 azaltma hedefini taşıyan "55'e Uyum" (Fit for 55) paketini açıklamıştır. Avrupa Birliği 14 Temmuz 2021 tarihinde, kıtayı 2050 yılına kadar iklim nötrlüğe giden bir yola sokmak ve küresel sıcaklık artışını 1,5°C'nin altında tutmaya yardımcı olmak için daha iddialı iklim politikasını uygulamaya koymanın bir sonraki aşamasına girmiştir. Komisyonun "55'e Uyum" Yasama Teklifleri Paketi'nin temel amacı AB'yi yüzde 55'lik yeni 2030 Sera Gazı Azaltım Hedefi'ne ulaşmak için uygun hale getirmektir. Mevcut Emisyon Ticaret Sistemi'nin (EU ETS) endüstriyel ve enerji-sanayi üretim süreçlerinde daha iddialı olması ve bunu deniz taşımacılığına kadar genişletilmesi; ulaştırma ve inşaat sektörleri için yeni bir emisyon ticareti rejiminin getirilmesi; fosil yakıtlarla çalışan otomobiller için bir bitiş tarihi belirlenmesi; çelik, çimento ve alüminyum ithalatına bir iklim vergisi getirilmesi bu amaca ulaşmak için öncelikli olan maddeler olarak sıralanmaktadır (Amelang vd., 2021). Sera gazı emisyonlarının 2030 yılına kadar en az %55 oranında azaltılması, daha yüksek yenilenebilir enerji payları ve daha fazla enerji verimliliği gerektirmektedir (Avrupa Komisyonu, 2022).

Lisa Badum, "55'e Uyum" paketi ve Paskalya Yasası doğrultusunda Almanya'nın Hükümet düzeyinde yeşil bir görevi olduğunu dile getirdi. Bu bağlamda, Paskalya Paketi'nin Almanya açısından bir devrim olacağı düşünülmektedir. Almanya'yı karbon nötr bir seviyeye çekmek için yenilenebilir enerji, özellikle de güneş, önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte Badum, Konferans'ta birtakım yasalara uyulması gerektiğini vurgulayarak Yenilenebilir Enerji Yasası, Federal İklim Yasası, yenilenebilir enerjilerin kamu faydası ve kamunun önemini altını çizmiştir. Yenilenebilir enerji kullanımı lüks olarak görülmemeli, bir zaruriyet olduğu kabul edilmelidir. Bununla birlikte yenilenebilir enerji kullanımı güvenlik açısından da önem teşkil etmektedir. İklim adaletini politikaların kalbine bu bağlamda yerleştirmek önemlidir. Almanya'da politika-

lar aracılığı ile yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılması hızlandırılacaktır. Bu hedefin sağlanması için de belediyelerin ve vatandaşların katılımı ile rüzgâr ve fotovoltaik yerleştirmeler önemli yer tutmaktadır. Belediyelerin katılımı sayesinde daha az bürokrasi ile insanlar çatılarına panelleri koyabileceklerdir. Badum'a göre yenilenebilir enerjinin yaygınlaştırılabilmesi için rüzgâr ve güneş santrallerinin eş zamanlı kurulması gerekmektedir.

Intel şirketi Doğu Almanya'daki Magdeburg kentine 8 milyar avroluk bir yatırım yaparak çip fabrikası kurma çalışmalarına başlamıştır. Intel'in BMW, Audi, MAN, Adidas, Allianz, Münchener Rück ve Siemens gibi küresel devlerin de merkezlerinin yer aldığı dünyanın dördüncü büyük sanayi bölgesi olan Bavyera yerine Doğu Almanya'daki Magdeburg kentini seçmesi yenilenebilir enerji kaynaklarından olan güneşten daha verimli faydalanma ve güneşli gün sayısının fazla olması ile ilişkilidir ve yenilenebilir kaynaklardan faydalanma yolunda önemli adımlardır. Fabrika kurulumunda yenilenebilir enerji kaynaklarının varlığı artık önemli bir karar verme kriteridir ve bu durum yenilenebilir enerji için bir devrim niteliği taşımaktadır.

C. ADİL GEÇİŞTE ENERJİ KOOPERATİFLERİNİN ROLÜ

2020'de Avrupa Birliği'ndeki enerji tüketiminin %82'si fosil yakıt ve nükleerden, 2022'de de çoğu hala kirlenici fosil yakıtlardan gelmektedir. Enerji sistemi ağırlıklı olarak kâr için faaliyet gösteren büyük şirketler tarafından kontrol edilmektedir. Ancak Avrupa'nın enerji sistemi şu anda bir yol ayrımındadır. Yenilenebilir kaynaklara dayalı yeni bir sistem inşa edilmekte ve üretim sistemini kâr için fosil yakıtlar ile çalıştıran dev ve merkezi şirketlerin yerini merkezi olmayan, esnek, topluluklara ve vatandaşlara ait oluşumlar almaya başlamaktadır.

Eskinin aşırı üretimi, kirlenici enerji ve sistemi kâr için çalıştıran dev şirketler değişmektedir ve çoğu topluluk enerjisi projesi, karbondan arındırılmış bir ekonominin anahtarı olarak iklim değişikliğiyle mücadelede çok önemli bir adımdır. Bu, rüzgâr türbinleri ve güneş panellerinden daha fazlasıdır. Topluluk enerjisi, yerel ekonomiler ile küresel ekonomi arasında yeni bir denge kurulmasına yardımcı olabilir. Kentsel ve kırsal ayrımın üstesinden gelmeye ve kuzey ile güney, zengin ile fakir arasındaki uçurumu kapatmaya yardımcı olabilir, çünkü yerel insanları güçlendirir. Topluluk enerjisi, dünya gezegeninin sınırları içinde rekabetten ziyade işbirliğine dayalı bir ekonomi ve toplum vaadinde bulunarak enerji demokrasisine yol açmaktadır (Community Energy, 2020).

Topluluğa ait yenilenebilir enerji projeleri ile karbon emisyonları önemli ölçüde azalmaktadır. Avrupa Birliği vatandaşları, 2050 yılına kadar AB'nin enerji talebinin yüzde 45'ini karşılaya-

rak kendi elektriğini üretebilir. Bu, CO2 üreten ve iklimi istikrarsızlaştıran kirlenici yakıtlardan büyük bir uzaklaşmayı temsil edecektir. Vatandaşlar enerji geçişine dahil olduklarında, yenilenebilir kaynaklara verilen destek genel olarak artar ve geçiş daha hızlı ilerleyebilir (Community Energy, 2020).

Birçok topluluk enerjisi projesi, yenilenebilir kaynaklara geçmek için enerji tüketimimizi azaltmamız gerektiğini kabul ederek kullanılan enerji miktarını azaltmayı hedeflemektedir. Topluluk enerjisi projelerinin üyeleri, bilinçlendirme programları ve enerji tasarrufuna yapılan yatırımlar yoluyla enerji kullanımlarını azaltma yetkisine sahiptir. Örneğin Çekya'da Brno şehrinde bir yalıtım satın alma kulübü, konut sakinlerine eğitim vererek apartmanlarının enerji tüketimini azaltmalarını sağlamaktadır (Community Energy, 2020).

Avrupa Topluluk Gücü Koalisyonu Koordinatörü, İklim Adaleti ve Enerji Kampanyacısı Dimitris Tsekeris konuşmasında enerji yoksulluğunun düşük gelir, yüksek enerji fiyatları ve verimsiz evlerin bir araya gelmesi nedeniyle enerji tüketimindeki sosyal eşitsizliğin ve enerji hizmetlerine yetersiz erişimin tezahürü olduğunu dile getirmiştir. Bu durum 2008 mali krizinden sonra çarpıcı bir şekilde artarak milyonları etkilemiş ve enerji adaleti için enerji kesintilerine karşı mücadele eden birçok Avrupa taban hareketinin yaratılmasına yol açmıştır. Takip eden durumları incelediğimizde:

- 4 Avrupalıdan 1'i enerji yoksulluğu içinde yaşamaktadır (125 Milyon kişiye tekabül ediyor).
- 2015'te AB'de 50 milyona yakın insan elektrik faturalarını geç ödemiştir veya hiç ödeyememiştir. Yunanistan'da bu durum, nüfusun %40'ından fazlasına tekabül etmektedir.
- 2015'te Avrupalıların %15'i çatısı akan, duvarları, zemini veya temeli rutubetli ya da pencere çerçeveleri çürümüş evlerde yaşamaktaydı ve bu da 80 milyona yakın kişiye tekabül etmektedir...
- Her yıl 100.000 kadar Avrupa vatandaşının ölüm nedeni ısıtılamayan soğuk bir evdir.

Dimitris Tsekeris enerji yoksulluğunun, sosyal dışlanmanın kısır döngüsünü beslediğini ve ilk önce en savunmasız olanlara zarar verdiğini vurgulamaktadır. En savunmasız kesim olarak yaşlılar, düşük gelirliler, tek ebeveynli evler (%80'i kadınlar tarafından idare edilmektedir.) ve renkli insanlar başı çekmektedir. Buna rağmen, AB hükümetlerinin sadece üçte biri enerji yoksulluğunu resmen tanımakta ve tanınmanın olduğu yerlerde bile çoğu fosil yakıt tüketimini ve enerji israfını artıran enerji sistemimizle bağlantı kuramamaktadır.

2. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE ADİL DÖNÜŞÜM NASIL İLERLİYOR?

TÜRKİYE'DE ADİL DÖNÜŞÜM İÇİN RİSKLER VE FIRSATLAR

Dünyada artan çevresel, sosyal ve ekonomik krizler, ülkeleri adil dönüşüm süreçleri konusunda faaliyetlerini yeniden gözden geçirmeye itmektedir. Savaşlar, salgın hastalıklar, siyasi krizler ve bunlara benzer birçok olgu, ülkelerin dönüşüm süreçleri üzerinde önemli etkilere sahip olmaktadır. Bu olgular ülkelerin gündemlerini ve ilgili faaliyetlerini belirlemeleri konusunda da önemli etkilere sahiptir. 2022 yılında çıkan Rusya-Ukrayna savaşı, 2019 yılının sonlarında ortaya çıkan ve dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, son yıllara damgasını vuran ve ülkelerin hem kendi içlerindeki hem de farklı ülkeler ile ilişkilerindeki süreçlerini etkileyen olgulardır. Bu bağlamda hem güncel olarak hem de geleceğe yönelik yapılacak olan düzenlemelerde adil dönüşüm süreçleri çeşitli unsurlar da göz önünde bulundurularak ele alınmalı ve süreç konusunda çözüm önerileri geliştirilmelidir. Türkiye, Avrupa Birliği tarafından 2019 yılında açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı ile ilişkili olarak kendi “Yeşil Mutabakat Eylem Planı”nı hazırlamıştır. İlgili Eylem Planı'na dair hedefler dokuz temel başlık altında görülmektedir. Bu başlıklar: “Sınırdaki Karbon Düzenlemeleri, Yeşil ve Döngüsel Bir Ekonomi, Yeşil Finansman, Temiz, Ekonomik ve Güvenli Enerji Arzı, Sürdürülebilir Tarım, Sürdürülebilir Akıllı Ulaşım, İklim Değişikliği ile Mücadele, Diplomasi, Bilgilendirme ve Bilinçlendirme Faaliyetleri” olarak değerlendirilmektedir (Yeşil Mutabakat Eylem Planı, 2021). Bununla birlikte, 2021 yılında TBMM'den geçerek onaylanan Paris Anlaşması ve 2053 Net Sıfır Deklarasyonu da Türkiye'de adil dönüşüm süreçleri yolunda önemli adımlardır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı temelinde özellikle vurgulanan noktalardan biri, uygulanması hedeflenen politikaların hızlı bir şekilde gündeme getirilmesidir. Sektörlerin süreçlere uyumu için uzun bir süre gerekmektedir. Bu nedenle, politikaların hızlı bir şekilde belirlenip uygulamaya geçilmesi önemlidir. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de enerji ve kaynak kullanımını yoğunluğu yüksek olan sektörler bulunmaktadır. Türkiye'de 2018 yılı verilerine bakıldığında en yüksek enerji tüketimi %25,3 ile sanayi sektöründe, %24 ile enerji ve çevrim sektöründe gerçekleşmektedir. İlgili verilere ek olarak %23 ile mesken ve hizmetler, %19,8 ile ulaştırma,

%4,4 ile enerji dışı ve %3 ile tarım ve hayvancılık sektörü enerji tüketimine neden olmaktadır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2018). Avrupa Yeşil Mutabakatı bağlamında değerlendirdiğimizde sanayi ile çevrim ve enerji sektörlerinde enerji tüketiminin yoğunluğu bu alanlarda alınacak önlemleri önemli hale getirmektedir. Bununla birlikte Türkiye linyit haricinde sınırlı düzeyde fosil kaynağa sahiptir ve dışa bağımlılık oranı yüksektir. Fosil yakıt kaynaklarının ithali, cari açığı arttırmakla birlikte sera gazı emisyonları artışına da sebep olarak hem ekonomik hem de çevresel zararlar vermektedir (Türköz ve Utkulu, 2021). Yeşil Dönüşüm, enerjide dışa bağımlılığı azaltan politika ve faaliyetleri geliştirebilmektedir ve temelde cari açığı azaltması ile makro ekonomik bağlamda darboğaz süreçlerini atlatabilmek için fırsatlar sunabilmektedir (Dinçel, 2022). Bu bağlamda ekonomik ve çevresel olarak sektörleri geliştiren ve kendi kaynaklarını kullanarak üretimini sağlayan sistemler önem kazanmaktadır. Türkiye'de sanayi gibi alanlarda yeşil dönüşüm bağlamında projeler üretilmektedir ve özellikle yeşil dönüşüm ilkelerini geliştirecek süreçler üzerine çalışılmaktadır^[1].

Adil dönüşüm için önemli olan noktalardan biri, ekonomik kaynakların dönüşüm temelinde aktarımını sağlamak ve finansmanın yeşil sistemlere entegre olma becerisini geliştirebilmektir. Yeşil finansman ve döngüsel ekonomi kavramları, Yeşil Yeni Düzen'in ekonomik ve çevresel boyutlarını eş zamanlı olarak destekleyen ve geliştiren kavramlar olarak öne çıkmaktadır. Sürdürülebilir kaynaklara yatırım yapabilmek ve finansal kaynakları düzenlemek önemli konular olsa da bazı koşullar bu duruma engel yaratabilmektedir. Örneğin, yenilenebilir enerji temelinde ele alındığında, 2011 yılında yayımlanan WWF Raporu'na göre, Türkiye'de yenilenebilir enerji çeşitli sebeplerden dolayı kısıtlamalar ile karşı karşıya kalmaktadır. İlgili kısıtlar, alım teminatlarında yetersizlik, mevcut şebeke bağlantı ölçütlerinin uygunsuzluğu, jeotermal arama çalışmalarındaki yüksek maliyet, yenilenebilir enerji ile doğa koruma hedeflerinde çelişen durumların varlığı, kaynaktan trafoya aktarımda zorluklar, araştırma geliştirme fonlarında yetersizlikler, tüketicinin enerji kaynağını seçmesi konusunda zorluklar temelinde çeşitli nedenler sıralanabilmektedir (WWF, 2011). Sahip olunan mali kaynakların azlığı ve maliyetlerin yüksek olması, yenilenebilir enerjinin değerlendirilmesinde bazı güçlükleri beraberinde getirmektedir. Ekonomik olarak ortaya çıkan zorluklara rağmen Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı onaylaması Türkiye'nin iklim krizine yaklaşımı konusunda kararlılığını göstermiş ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) tarafından 500 milyon Euro değerinde destek almasını sağlamıştır (TRT Haber, Türkiye'ye 500 milyon Euro Yeşil Finansman, 2022). Bununla birlikte dünya çapında değerlendirildiğinde, tedarik zinciri kesintilerine, nakliye gecikmelerine ve rüzgâr ve güneş enerjisi bileşenleri için artan fiyatlara rağmen, yenilenebilir enerji kapasitesi ilaveleri 2021'de %17 artarak 314 gigawatt'tan (GW) daha yüksek olan yeni bir kapasiteye ulaşmıştır. Yenilenebilir enerjideki ilerlemelere karşın küresel enerji talebindeki artış çoğunlukla fosil yakıtlarla karşılanmıştır ve toplam kurulu yenilenebilir enerji kapasitesi %11 artarak yaklaşık 3,146 GW'a ulaşmıştır. İlgili oran dünyanın

¹ Detaylı bilgi için bkz. DEİK, (2022), Sanayide Yeşil Dönüşümün Desteklenmesi Projesi: AB'nin Yeni Büyüme Stratejisi “Yeşil Mutabakat” ve Türkiye İçin Önemi

2050 yılına kadar net sıfır emisiyona ulaşmasını sağlamak için gereken düzeyden çok uzak olduğunu göstermektedir. (REN 21, 2022). Hem dünyanın farklı ülkeleri hem de Türkiye bazında süreçlerin istenildiği şekilde ilerlememesi adil dönüşüm temelinde riskleri de beraberinde getirmektedir.

TÜRKİYE İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

Türkiye'nin Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nı hazırlaması, Paris Anlaşması ve 2053 Net Sıfır Deklarasyonu konusunda sağladığı gelişmeler en somut örnekler olarak görülebilmektedir. Adil dönüşüm süreçlerinde çeşitli ilerlemeler sağlanmasına rağmen, Türkiye'nin bu süreçte daha fazla gelişim göstermesi ve kendi temel kaynakları ile sürecin gerekliliği için ihtiyaç duyulan kaynakları doğru şekilde tespit etmesi önemlidir.

Türkiye'nin mevcut net sıfır hedefine nasıl ulaşacağına ve güncellenmesi beklenen Ulusal Katkı Niyet Beyanı'nın içeriğine dair yayımlanmış ilk çalışma olan Türkiye'nin Karbonsuzlaşma Yol Haritası: 2050'de Net Sıfır raporunun sonuçlarına göre Türkiye ekonomisinde fosil yakıtların terk edilmesi ve yenilenebilir enerjiye geçilmesi, enerji verimliliği ve bu alanda faaliyet gösteren sektörlerin elektrifikasyon aracılığıyla 30 yıllık sürede önemli oranda karbonsuzlaştırılması 2050'lerin başında net sıfır hedefine yaklaşılmasını olanaklı hale getirecektir. İlgili raporda yer alan varsayımlarda mevcut ekonomik düzenin temel özellikleri korunmaktadır; ağırlıklı olarak enerji dönüşümü ve karbonsuz teknolojilere yapılacak yatırımlara dayalı politika değişikliklerinin çıktılarını gösterilmektedir. Bu çalışmanın sonucu olarak:

- Türkiye'nin 1990'dan başlayarak yaklaşık %130 artan emisyon oranı 2018 yılında en üst seviyeye gelmesinin ardından azalmaya başlamıştır. Böylece, 2050'de Baz Senaryo'da öngörülen 700 milyon ton yerine Net Sıfır Senaryosu'nda 2018'e göre %70 azaltımla 132 milyon tona düşerek ve 1990 seviyesinin %13 altı seviyesine düşmektedir. 2050'de kalan artık emisyon düzeyi sanayi süreçleri dahil edilmediğinde 2018 seviyesine göre %80 azalma göstererek 74 milyon tona düşerek ve 1990'daki seviyenin %43 altına inmektedir.
- Sektörlerin tamamında enerji kaynaklı karbondioksit emisyonları 2030'da 2018 seviyesine göre %37, karbondioksit emisyonlarının tamamı ise 2030'da 2018 seviyesine göre %32 düşürülebilir.
- Azaltımın hızlı bir şekilde sağlanabileceği elektrik üretiminde, elektrik nedeniyle oluşan emisyonların 2030'da yarıya indirilmesi hedeflenebilir.
- Enerji üretiminde kömürün 2035'te tamamen bırakılması hedeflenebilir.

- Elektrik üretilmesi sürecinde doğal gaz, şebeke esnekliği gibi konulara daha iddialı çözümler geliştirilerek 2050'den önce tamamen bırakılabilir.
- Modern yenilenebilir enerji (rüzgâr, güneş, jeotermal ve biyokütle) kurulu gücünün elektrik kurulu gücündeki payı 2030'da %50'ye yükseltilebilir.
- 2030'a kadar her yıl ortalama 3 GW güneş ve 2,5 GW rüzgâr enerjisi santrali yapılmasıyla 2030'da her iki tip yenilenebilir enerji kurulu gücünün yaklaşık 35 GW'ya çıkarılması hedeflenebilir.
- Elektrikli araçların toplam binek araçları arasındaki oranının 2030'da en az %20'ye, toplu taşımada ve yük taşımada kullanılan araçlar içindeki payının ise en az %10'a çıkarılması hedeflenebilir.
- Binalarda kömür kullanım oranlarının en yakın zamanda sonlandırılması, doğalgazdan elektriğe geçilmesi ve ısı pompalarının kullanımının hızlandırılması yoluyla 2030'da 2018 seviyesine göre %50 emisyon azaltımı hedeflenebilir.
- Sanayi ve diğer üretici sektörlerin enerji tüketiminden kaynaklanan emisyonları 2018 seviyesine göre 2030'da %26, 2050'de %67 azaltılabilir; fakat sanayi süreçlerinden kaynaklanan emisyonların azaltılabilmesi ve tüm sanayi emisyonlarının daha düşürülmesi için enerji verimliliği, elektrifikasyon, yeni teknolojiler, yeşil hidrojen, karbon yakalama, kullanma ve depolama konusunda araştırma ve geliştirme faaliyetleri yapılmalıdır.

Türkiye'de çevresel düzenlemelerin, Yeşil Ekonomi Konferansı'nda da vurgulandığı gibi, sosyal yönleri önem taşımaktadır. Dünyada yaşayan tüm insanların gıda, barınma, sağlık ve enerji gibi temel ihtiyaçları vardır. Enerjiye ulaşamayan insanlar, temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekebilirler ve bu insanların hayat kaliteleri düşebilir. Türkiye'de son birkaç ayda yoğun artış gösteren elektrik ve doğalgaz zamları, enerjiye ulaşamama sorunu ile birlikte enerjiyi satın alamama sorunu da beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte Türkiye'de enerji üretimi ve tüketimi arasındaki farkı tetikleyen unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar nüfus artışı, ekonomik büyüme ve sınırlı enerji kaynaklarıdır. Enerji üretimi ve tüketimi arasında fark artışı, enerji ithalatının artacağını göstermektedir. Yüksek oranda enerji bağımlılığı, Türkiye ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yaratarak maliyet artışına sebep olmaktadır. İthalata olan bağımlılık, cari açık ve girdi maliyetlerini yükselterek ülkede üretilen mal ve hizmetlerin diğer ülkelere göre rekabet üstünlüklerini kaybetmesine neden olmaktadır (Akova, 2019).

2017 yılı toplam enerji tüketimimizin %76'sını karşılayan taş kömürü, petrol ve doğalgaz gibi fosil enerji kaynaklarının %90'dan fazlası ithal edilmiştir. Taşkömürü üretimi ise sanayinin ihtiyacı olan talebi bile karşılamaktan uzaktır. Linyit rezervlerimizin yaklaşık 2/3'ünün düşük kalorili olması, daha çok termik santrallerde değerlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. (Akova, 2019).

Türkiye’de elektrik enerjisi tüketimi 2021 yılında %8,74 artarak 332,9 milyar kWh, elektrik üretimi ise 2020 yılına göre %9,14 oranında artarak 334,7 milyar kWh olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında elektrik üretimimizin:

- %30,9’u kömürden,
  - %33,2’si doğal gazdan,
  - %16,7’si hidrolik enerjiden,
  - %9,4’ü rüzgârdan,
  - %4,2’si güneşten,
  - %3,2’si jeotermal enerjiden ve
  - %2,4’ü diğer kaynaklardan elde edilmiştir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2022).
- 2022 yılı Temmuz ayı sonu itibarıyla kurulu gücümüzün kaynaklara göre dağılımı:
- %31’i hidrolik enerji,
  - %24,8’i doğal gaz,
  - %20,7’si kömür,
  - %10,9’u rüzgâr,
  - %8,5’i güneş,
  - %1,7’si jeotermal ve
  - %2,4’ü ise diğer kaynaklar şeklindedir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2022).

Elektrik üretiminin önemli oranda ithal edilen kömür ve doğalgaza bağımlı olması, adı geçen enerji kaynakları temininde yaşanabilecek sıkıntılardan olumsuz etkilenmesi ihtimalini ortaya çıkarmaktadır (Akova, 2019).

Hava, toprak, ormanlar, insan sağlığı ve iklim üzerindeki olumsuz etkileri gibi fosil yakıt tüketimiyle ilişkilendirilen maliyetlerin çoğunun piyasa fiyatlarına yansıtılmaması nedeniyle fosil yakıt fiyatlandırması, ekonomistler tarafından genellikle “piyasa aksaklığı” olarak belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle, piyasa fiyatları, enerji üretimi için fosil yakıt kullanımının yol açtığı sosyal

maliyetleri kapsamamaktadır. Bu nedenle fosil yakıtlardan enerji üretiminin sadece piyasa fiyatlarına dayandırılan bedeli, fosil yakıt tüketiminin gerçek maliyetini göstermemektedir. Fosil yakıtlardan enerji üretimi için yatırım ve tüketim kararlarını, dışsal maliyetleri göz önüne almadan piyasa fiyatlarına dayandırmak, sosyal bir bakış açısından yanlıcıdır. İklim değişikliğine neden olan emisyonların maliyetleri ifade edildiğinde sosyal maliyetler sadece ulusal veya bölgesel değil, aynı zamanda küreseldir. Bu nedenle fosil yakıt tüketiminin dışsal maliyetlerine yönelik tahminlerde bulunarak ilgili durumu, vergiler veya emisyon ticareti aracılığıyla uygulamadaki maliyetlere yansıtılmak, uluslararası gündemin bir parçası haline gelmiştir. Avrupa Birliği ülkeleri, emisyon ticaretinin ve karbon ya da fosil yakıt vergilerinin henüz ulusal çapta uygulanmadığı için Türkiye’den ithal ettikleri ürünlere karbon içeriği üzerinden gümrük vergisi uygulamaya hazırlanmaktadır (Taranto vd., 2020). Taranto vd. (2020) Türkiye’de toplam fosil yakıt kullanımının %89’undan sorumlu olan elektrik üretimi, ısıtma ve karayolu taşımacılığı sektörlerini kapsayan bir çalışma yapmışlardır. 2018 yılı verilerini kapsayan bu çalışmada Türkiye’nin yedi coğrafi bölgesinin her biri için sektörler yakıt tipi ve kirleticisi bazında sunulmuştur. Türkiye’de her sektör için hesaplanan emisyonlara dayanarak fosil yakıt kullanımının yıllık dışsal maliyetinin 10 milyar Euro (11 milyar ABD\$) civarında olduğu tahmin edilmiştir. Fosil yakıt tüketimi, dışsal maliyetinin büyüklüğü, GSYH’nin (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) yaklaşık %1,5’ine ve toplam yıllık sağlık harcamalarının yaklaşık 1/3’üne tekabül etmektedir. Çalışmaya dâhil edilen sektörler için dışsal maliyetlerin üst sınırının 20 milyar Euro’ya ulaşabileceği ortaya konulmuştur. Dolayısıyla, fosil yakıt kullanımını önlemenin olası sosyo ekonomik faydaları büyük olabilir. Dışsallıklara dair analizlerin başka çalışmalar yapılarak Türkiye’nin enerji ve ekonomik kalkınma politikaları çalışmalarına dâhil edilmesi önem taşımaktadır.

SEFİA tarafından yayımlanan “2053 Net-Sıfır Emisyon Hedefi Yolunda Emekli Edilecek Kömürlü Termik Santraller Üzerine Bir Ekonomik İnceleme” adlı rapor, özelleştirme bedelleri ödenerek bu santrallerin kapatılmasının mümkün olduğunu göstermektedir. Milas Kent Konseyi, Avrupa İklim Eylem Ağı (CAN Europe) ve İklim İçin 350 Derneği’nin hazırladığı “Yerel Ekonomi için Dönüşüm Fırsatı: Milas’ta Zeytincilik” adlı rapor, 2053 net sıfır emisyon hedefinin gerektirdiği bölgesel ekonomik geçişe bir örnek olarak, iki termik santral ve kömür madenlerinin de bulunduğu Milas, zeytinin işlenmesi için kurulacak 70 yeni tesisle, kömüre mahkum olmadan yerel bir ekonomi kurmanın mümkün olduğunu göstermektedir. 685 kişiyi istihdam edecek bu tesisler için ihtiyaç duyulan yatırım ise Milas’ta bulunan işletmedeki iki kömürlü termik santrale yalnızca bir yılda verilen teşvik miktarına eşdeğerdir. Ayrıca öngörüler temel alındığında, yörede zeytine dayalı bir ekonominin desteklenmesi ile AB coğrafi işaretli Milas zeytinyağının yarattığı değer 4,5 milyon TL’den 60 milyon TL’ye çıkabilme şansı bulunmaktadır.

Türkiye’de enerji ve kaynak kullanımının yoğun olduğu sektörlerin değerlendirilmesi ve bunun adil geçişe uyumu oldukça önemlidir. Sektör bazında dönüşümün zorluğu ve ortaya çıkacağı maliyetlerin de göz önüne alınarak değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Özellikle sanayi

sektörlerinde adil dönüşüm süreçlerinin üzerine düşülmesi ve bu konuda adımların atılması önem taşımaktadır. Bununla birlikte fosil yakıtlar da dışa bağımlılık durumu da Türkiye için olumsuz etkiler ortaya koymaktadır. Yeşil dönüşüm süreçlerine uygun olarak dışa bağımlılığın azaltılarak yenilenebilir enerji sistemlerinin oluşturulması ve bu sistemler için gerekli olan mali desteklerin artırılması önem kazanmaktadır. Yenilenebilir enerji sürecinde artan maliyetlerin en aza indirileceği şekilde proje ve mali desteklerin geliştirilmesi oldukça önemlidir. Pandemi ve savaş sonrası hem Türkiye’de hem de dünyanın birçok ülkesinde yaşanan enerji krizleri de yeşil dönüşüm bağlamında çeşitli düzenlemeler yapılmasını önemli hale getirmektedir.

Yeşil dönüşüm kapsamında sosyal mutabakatın altının çizilerek vurgulanması ve geliştirilmesi de önemli konulardan biridir. Artan krizler kapsamında dezavantajlı grupların yaşayacağı olumsuzluklar artış göstereceği için sınıflar arası eşitsizlikler daha belirgin olarak ortaya çıkacaktır. Artan enflasyon oranları da krizlere dahil edildiğinde, dezavantajlı gruplar için daha olumsuz süreçlerin artacağı öngörülebilmektedir. Bu bağlamda mutabakatın sosyal yönlerinin güçlendirilerek farklılıklar üzerinde değerlendirmelerin yapılması ve örnek uygulamaların takibi Türkiye açısından oldukça önemlidir.

YEREL YÖNETİMLER NELER YAPABİLİR?

1. Vatandaş İçin Uygun Düzenlemeler ve Topluluk Enerjisi

- Yerel ve bölgesel yetkililer, vatandaşlara veya topluluğa ait enerji kaynaklarının geliştirilmesini destekleyen belirli arazi kullanımlarını veya binalarla ilgili düzenlemeleri kabul edebilirler.
- Barselona, yeni ve yenilenmiş binaların sıcak su gereksinimlerinin %60’ını güneş enerjisiyle sağlamasını zorunlu kılan bir “Güneş Isısı Yönetmeliği” benimseyen ilk şehirdir.
- Isıtma sistemlerinin çoğunun topluluğa veya belediyeye ait olduğu Danimarka’da, yerel makamlar mevcut ve yeni binaların bölgesel ısıtma ağına bağlanmasını zorunlu kılmıştır. Topluluk enerjisini destekleyen düzenlemeler ve sübvansiyonlar, ulusal düzeyde yeterli bir yasal çerçeveye büyük ölçüde bağlıdır. Yeni AB Mevzuatı’na göre üye devletler, ülkelerindeki topluluk enerjisiyle bağlantılı fırsatların ve engellerin derinlemesine değerlendirilmesinin ardından bu çerçevenin geliştirilmesini garanti etmelidir. Ayrıca bu alanda yerel yönetimlerin kapasitelerini geliştirmeleri gerekmektedir.

2. Farkındalığı Artırmak

- Enerji okuryazarlığı dikkate alınması gereken bir diğer önemli kavramdır: İnsanlar enerji ile ilgili faaliyetlerle ne kadar çok meşgul olurlarsa genel enerji sistemini o kadar çok anlayabilirler. Yerel yönetimler enerji okuryazarlığını desteklemede kilit rol oynayabilir. Teknik uzmanlığı sadece yurttaşlarla değil, aynı zamanda şehirle de paylaşmak, yerel yönetimin katılımını sağlamak için çok önemli olacaktır.

3. Topluluk Projelerinden Güç veya Isı Enerjisi Almak

- Yerel yönetimler işlettikleri tüm kamu binalarının enerji talebini karşılamak için “yeşil” ve aynı zamanda “topluluk temelli” enerji tedarikini tercih edebilirler. Belçika’da, Flanders’daki birçok şehir vatandaşlara ait enerji arzı için kamu ihalelerinde tercihli kriterler geliştirmeye başlamıştır. Bu duruma en az %30 vatandaş mülkiyetine sahip bir bölgesel ısıtma ağının inşasını görevlendiren Eeklo şehri örnek gösterilebilir. Yüksek enerji tüketimine sahip kamu tesisleri için düşünülmesi gereken bir diğer seçenek ise enerji toplulukları ile doğrudan Elektrik Satın Alma Anlaşmaları (PPA) imzalamaktır. Bu uzun vadeli sözleşmeler, topluluklara yatırımcı kesinliği sağlar; özel destek planlarının yokluğunda istikrarlı bir gelir akışından (uzun vadeli sabit bir elektrik fiyatına dayalı olarak) yararlanmalarına izin verilir.

SONUÇ

Avrupa Birliği tarafından ortaya konulmuş olan “Avrupa Yeşil Mutabakatı” birçok ülkenin yeşil dönüşüme yönelik süreçleri üzerinde olumlu etki yaratmıştır. Türkiye’nin de Yeşil Mutabakat’a uyum için eylem planları hazırlaması ve bu süreçlerin gelişimi yolunda gösterdiği çaba önemlidir. İlgili süreçleri geliştirirken Türkiye’nin belirli dinamiklerini göz önünde bulundurması gerekmektedir. Öncelikle enerji sorunu hem ülkemizde hem de dünyanın farklı ülkelerinde önemli bir sorun olarak göze çarpmaktadır. Enerjinin mali gücünün yüksekliği ile birlikte ülkeler arası siyasi ilişkilerin de enerji alımına yansımaları, krizlerin ve salgınların gölgesinde enerji temelli yeni krizlerin meydana gelmesine neden olmaktadır. Ek olarak yaşanan krizlerin hem doğa hem insan üzerindeki etkileri net bir şekilde görülmektedir. Yeşil Mutabakat süreçlerinin başarıya ulaşması, Konferans’ta da altının çizildiği üzere sosyal mutabakat vurgusunun ön plana çıkarılması ile de ilişkilidir. Pandemi, ekonomik kriz ve savaş gibi olguların dezavantajlı tüm gruplar üzerinde etkileri olumsuz bir şekilde gerçekleşmektedir. Şiddetlenen her kriz, dezavantajlı grupların yaşadıkları zorlukları daha fazla arttırarak hayatlarını da daha da güçleştirmektedir.

Şiddetlenen krizlerde enerjiye yönelik sorunlar yoğun bir şekilde görülmekle birlikte dışa ba-

ğımlılık süreçlerindeki olumsuz sonuçlar da ülke gündemlerinde değişimlere neden olmaktadır. Rusya-Ukrayna savaşında Avrupa'nın bulunduğu konum, Rusya'nın elindeki kaynakları onlara karşı siyasi bir güç olarak kullanmasına neden olmuştur. Rusya'ya bağımlı olan ülkelerin yaşayacakları enerji krizi ile birlikte bağımlı olmayan ülkelerin de piyasadaki fiyat artışlarından yoğun olarak etkilenecekleri görülmektedir (Adler, 2022). Bu durum çeşitli sektörleri etkilemekle birlikte sosyal açıdan da toplumların değişik kesimleri üzerinde olumsuz etkiler yaratacaktır. Hem Avrupa hem de Türkiye temelinde gerçekleştirilen dönüşümlerin sosyal ve çevresel boyutları ile ekonomik boyutlarını doğru değerlendirmek ve dönüşümün adil kılınması önem taşımaktadır.

KOOPERATİFLER ARASI İŞBİRLİĞİ: ÖRNEK BİR UYGULAMA

2013 yılında Ecopower, yenilenebilir enerji kooperatifleri için Avrupa federasyonu olan REScoop.eu'yu kurdu ve şu anda 1.500 Avrupa REScoop'u ve onların 1.000.000 vatandaşından oluşan ve büyüyen bir ağı. Dört temel hedefi bulunmaktadır. Bunlar: %100 yenilenebilir enerji ile güneş, rüzgar ve suyun müşterek kabul edilmesi, fiyatlar yüksek olsa dahi herkesin enerjiye erişimi ile ekolojik adaletin sağlanması, enerji üretimi ve dağıtımının kamu-sivil işbirliğinde yönetilmesi ve demokratik olması, enerjiye olan talebin sınırlandırılmasıdır.

YENİLENEBİLİR ENERJİ ÜRETEEN ENERJİ KOOPERATİFİ-KİTLELER İÇİN: ECOPOWER BELÇİKA

Her şey 30 yıl önce Belçika'nın Flaman köyündeki Rotselaar'daki eski bir su değirmeninde ortak konut projesinin küçük mutfak masasının etrafında başladı. Uzun yıllardır aktivist olan Dirk Vansintjan, tüm enerjisini harcamak istediği şeyin nükleer enerjiye karşı kampanya yapmak olmadığını fark etti. Ayrıca çözümü yaratmanın bir parçası olmak istedi. Eski su değirmenine bakan Dirk ve topluluğunun diğer üyeleri, "Ya bunu tekrar çalıştırabilir ve onunla enerji üretebilirsek?" diye merak ettiler. Ecopower kooperatifi böyle başladı. İlk yenilenebilir elektriği 1990'larda o su değirmeninin su türbininden üretilen kıvılcımla ortaya çıktı. Dirk bugün hala orada yaşıyor, ailesi ve arkadaşlarıyla paylaştığı güzel yerde. Yavaş ama emin adımlarla proje bir enerji kooperatifi haline geldi ve artan üyelik yeni rüzgâr türbinleri ve güneş panellerinin kurulmasına yardımcı oldu. Bugün kooperatif, 50.000'den fazla üye %100 yenilenebilir enerjiyle güç sağlıyor.

Ecopower, enerji tedarik faaliyetlerinden kâr etmez; tüm fazlalık yeni yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği projelerine yeniden yatırılır. Kooperatif üyelerinin her biri en fazla 20 hisse sa-

tın alabilir ve 60.000 üyenin her birinin genel kurulda bir oyu vardır. Eğer birisi bir hisseyi finansal olarak karşılayamazsa potansiyel üyelere çözümler sunulur.

Bugün Kooperatif, 23 rüzgar türbini, 3 küçük hidroelektrik tesisi, 1 kojenerasyon tesisi ve okulların, kamu binalarının ve evlerin çatılarında 322 merkezi olmayan güneş PV tesisatı ile Flanders'taki ev elektriğinin yaklaşık %1,64'ünü sağlıyor. Ecopower, aynı zamanda enerji tasarrufu da sağlıyor; üyelerinin elektrik tüketimini şebekeden yarıya indirmelerine yardımcı oldu. Üyelerinin yarısı çatılarına PV paneller yerleştirdi. Vatandaşların rüzgâr türbinlerine, güneş panellerine, küçük hidroelektrik enerjisine sahip olmalarını sağlayarak istasyonları ve bir pelet fabrikası olan Ecopower, yenilenebilir enerji artışı için destek ve kabul gördü.

KAYNAKÇA

Akova, İ., Türkiye'nin Enerji Sorunu ve Tercihler, (2019) Delivering the European Green Deal | European Commission (europa.eu)

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

<https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik>

Amelang, S., Appunn, K., Nijhuls, C., Wehrmann, B., Wettengel, J., (2021). German reactions to EU "Fit for 55" plans to overhaul climate and energy laws. <https://www.cleanenergywire.org/news/german-reactions-eu-fit-55-plans-overhaul-climate-and-energy-laws>

Diñçel, G. (2022), Yeşil Yeni Düzen Bağlamında Türkiye'de Enerji Dönüşümünün Finansmanı, Shura Enerji Dönüşümü Merkezi.

Heyen, D.A., Menzemer, L., Wolff, F., Beznea, A. ve Williams, R. (2020). Just transition in the context of EU environmental policy and the European Green Deal. Mart 2020. Freiburg: Öko-Institut.

https://www.researchgate.net/publication/341129913_Just_transition_in_the_context_of_EU_environmental_policy_and_the_European_Green_Deal

Gökovalı, Ü., Terzioğlu, M. Can-Europe, İklim İçin 350 Derneği & Milas Kent Konseyi (2022). Yerel ekonomi için dönüşüm fırsatı: milas'ta zeytincilik

https://world.350.org/turkiye/files/2022/04/Milasta_Zeytincilik_Nisan2022.pdf

SEFİA. (2022) 2053 net-sıfır emisyon hedefi yolunda emekli edilecek kömürlü termik santraller

<https://sefia.org/wp-content/uploads/2022/08/2053-net-sifir-emisyon-hedefi-yolunda-emekli-edilecek-komurlu-termik-santraller.pdf>

Monique Franssen, M., Holemans, D. (2021). Yeşil ve sosyal bir adil geçiş için iklim, istihdam ve adalet. Yeşil Avrupa Vakfı, OIKOS, Yeşil Düşünce Derneği.

<https://www.yesildusunce.org/wp-content/uploads/2021/10/Yesil-ve-Sosyal-Bir-Adil-Gecis-i-cin-Iklim-Istihdam-ve-Adalet.pdf>

International Trade Union Confederation (2015). "Climate Justice: there are no jobs on a dead planet". Frontlines Briefing March 2015.

https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/ituc_frontlines_climate_change_report_en.pdf

İstanbul Politikalar Merkezi–Sabancı Üniversitesi–Stiftung Mercator Girişimi, TÜRKİYE'NİN KARBONSUZLAŞMA YOL HARİTASI: 2050'DE NET SIFIR YÖNETİCİ ÖZETİ, ÜMIT ŞAHİN (Ed.)

JTC (n.d.). Welcome to the Just Transition Centre: Who we are and what we do. Available at <https://www.ituc-csi.org/just-transition-centre?lang=en> İktisat Politikasının Tasarımı WP.pdf

Katya Adler (2022), AB enerji krizi nedeniyle safları sıklaştırıyor, İngiltere'ye de davet var, BBC Türkçe

REN21 (2022) Renewables 2022 Global Status Report (Paris: REN21 Secretariat)

Badur, A.K, Sökmen, S. (Ed) (2022) Salgın, iklim, toplum. İstanbul. Metin Yayınları

TRT Haber (2022) Türkiye'ye 500 milyon Euro yeşil finansman, 2022 <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/turkiyeye-500-milyon-euro-yesil-finansman-673796.html>

Türköz, K. & Utkulu, U. (2021). Türkiye'de Sektör ve Kaynak Bazlı Enerji Kullanımları Yakınsıyor mu? Panel TAR ve Çoklu Kırılmalı Birim Kök Bulguları. Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi. 254-274. 10.30784/epfad.863388.

WWF (2011), Yenilenebilir Enerji ve Türkiye Raporu, WWF-Türkiye

POLİTİKA NOTU

Yeşil Düşünce Derneği

Türkali Mahallesi, Şehit Nuri Sk. No: 18, 34353, Beşiktaş/İstanbul

www.yesildusunce.org | info@yesildusunce.org

[f](#) [i](#) [t](#) [in](#) [yesildusun](#)

[t](#) [yesildusun_](#)

[f](#) [HeinrichBoellStiftungturkey](#)

[t](#) [HeinrichBoellTR](#)

[i](#) [heinrichboellturkiye](#)

HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
DERNEĞİ
TÜRKİYE
TEMSİLCİLİĞİ

